

תונואס ברנהארד: האיטלקי

אחר ארוחת־הערב התהלכתי עם האיטלקי לפני בית־ההצגות. הוא הצליח הרבה, אמר, פירנצה זו של אחר־המלחמה וגם מות בני־משפחתו זה אחר זה העשירוהו, לפי המושגים שלו. כבר לפני־הצהריים מנה לפני ארבעה־עשר מפעלי־עסק שבר־שותו, שתי חוות חקלאיות, שתי טחנות, בית־חרושת אחד לשימורים, כל אלה בחבל טוסקאנה, בית בפירנצה, אחוזה אחת קטנה מעל לסילוואפלאנה, "ביקתה להתבודד־דוּתִי". ברווחים מתקצרים־והולכים אמר בין הדברים שדיבר שוב ושוב "פי־אֶזֶלֶה", נווה־שמש. בשעה שמבית־ההצגות הפתוח—שבו, כפי שהבחנתי עכשיו, הושם אבי בארון על־ידי אחיותי הרבה יותר מדי גבוה—זרם אלינו האוויר, מרתיע ולפעמים אף קטלני, תיאר הוא את מצבו, את השקפותיו על ענייני־עסקים, ואילו אני עדיין שרוי הייתי במחשבותי עם קינטאל ועם צימרוואלד, עם השפעתו של קארל ליבקנטס. בלי הרף הירהרתי בעבודתי, מעל לכל בדבר תכנית־היידלברג. מחמת הנימוס, וכדי שלא להדהים את האיטלקי, אמרתי שכבר זמן רב מתכנן אני מסע לדרום־איטליה. "בדעתי להצטרף לגיאולוג אחד, העומד לרדת בסתיו לסיציליה", אמרתי. האיטלקי הזהיר אותי מנסיעה מוקדמת מדי לסיציליה, "לא לפני סוף אוקטובר". נקודת־היציאה שלנו תהיה קאלטאניסטה, אמרתי, חקירותיו של ידידי מצטמצמות באזור שבין קאלטאניסטה ובין אָנה. האיטלקי יעץ לי לערוך טיול לאגריגנטום ("בזה אתה חוסך לך את יוון!"), לפאלרמו ולציפאלו. הוא חשש, גיליתי, שמא אזמינו פתאום להיכנס לבית־ההצגות, אל אבי הנפטר, או שמא אשאל אותו אם כבר היה, כפי שמת־חייב, אצל אבי הנפטר, אצל "האדון הזקן"; כל האורחים־המנחמים כבר ערכו בינ־תיים אותו ביקור־אבל של סלידה, רק האיטלקי לא. התבוננתי בו כל אותו יום, מבין כולם נראה לי המעניין ביותר, גם האינטליגנטי ביותר מכל החבורה. אדם לא דברן, נשאר מאז בואו תמיד לבדו. האחיות לא התעניינו בו עוד מאז שהקבילו את פניו. אך הוא גם לא חיפש קשר. אני מיד ניצלתי את ההזדמנות, להתחמק לשעה קלה עם האיטלקי אל הבוסתן, כדי להימלט מן האווירה המתוחה שבבית, מרוב האנשים, מהתרגשויותיהן של אחיותי וממהומת־האָבל שבפל. הוא ביקש שאגיד לו משהו על ההיסטוריה של הבית שלנו, ובחוץ דווקא, וזאת גם עשיתי, בעצמי סקרן, אם גם מתוך מאמץ־מחשבה רב. עכשיו אפוא מהלכים היינו כה־זכה, וכנענה לדחף פתאומי, בלתי־צפוי לגמרי, להראות לאיטלקי, כדי להרחיקו מן הנפטר, שכמעט לא היה ידוע לו כלל, הוא אבי, אשר להלווייתו נשלח לכאן ע"י משפחתו, את ערימת תלבשות־התיאטרון וכלי־הנגינה, מקטרנים, מעילים, מכנסיים, חצוצרות, כלי־הקשה וחלילים, בצריף־המחסן שאל קיר־בית־ההצגות. מחמת ההתרגשות פינו האחיות את בית־ההצגות, בטרם יספיקו לשים את האב בארון בבית־ההצגות, ואילו את התלבשות ואת הכלים, שהיו מונחים משך שנים בבית־ההצגות, לערימה בצריף־המחסן. חשבתי שהתלבשות

הכלים, כולם עתיקים-עתיקים ויקרים, אפשר שיעניינו את האיטלקי. הסברתי לו שכל אחד מן הדברים האלה יש לו לגבי משמעות עמוקה מיוחדת, ערך רב ביותר. "זכרונות", אמרתי על דרך דיבורו של האיטלקי. כשם שנראה לי, על-פי אופן-התבטאותו בענין זה, נבדל על-פי דרכו מן האחרים, ומחונך מאד, כך גם נראה לי מתעניין בדברי-אמנות. ברובם עוד כפי שנתפרו והותקנו על-ידי סבתי הזקנה ואחיותיה, או שנרכשו עוד על-ידי סבי הזקן ואחיו, הנה הם היפים ביותר שראיתי וששמעתי אי-פעם, וידועים לי אוצרותיהם של רבים מגדולי התיאטרונים שבכל אירופה. הצריף היה מואר, מבעד לסדק שבין הנסרים, על-ידי שני נרות-המת שבבית-ההצגות. אמרתי לאיטלקי שלא יתלכלך, כי הצריף היה מלוכלך, מלא קורי-עכביש, מלא אבק. תחילה הראיתי לו את תלבשות העשירים. אחר-כך את תלבשות העניים. אחר-כך את תלבשות המהוללים. אחר-כך את תלבשות המגוחכים. בגד אחר בגד הוצאתי מן הערימה לנגד עיניו והחזקתים אל מול האור. האיטלקי ביקש לדעת מי כתב את המחזה שהתעתדו ילדי אחותי להציג בדיוק בערב הזה "בין שמונה-וחצי לעשר" וחצי בתוך בית-ההצגות ובקרבתו", לולא מת אבי בשעת החזרה האחרונה, לולא ירה בעצמו, כפי שכבר סיפרתי באריכות, בחדרו באורח הזוועתי הידוע. "אסון", אמר האיטלקי מקודם. אם המחזה הוא עליו או עצוב, או שהוא טראגי ועליו כאחד, מאד רצה לדעת. עניתי שבנה-בכורה של אחותי הצעירה, בן השלש-עשרה, הוא מחבר המחזה, ואני, מכיון שנועד להיות הפתעה לכל, פרט למשתתפים, לא קראתי אותו, "אפילו לא שורה אחת", אמרתי, "אני אפילו לא ידע את שמו". זהו, אמרתי, רעיון יפה, לבקש את המחזה מיד כשנחזור הביתה, "כי הרי לא יוצג עוד", כדי לקרוא עוד הלילה, על שינה אין מה לדבר, ושמא יסיח את דעתי, גם מן הכתיבה המטרידה אותי כרגע. מכיון שאפיו של מי שכתב אותו ידוע לי יפה, "אופי עדין מאד", אמרתי, ודאי ימצא המחזה תן בעיני ויעורר בי הירהורים רצויים. זה למעלה ממאה שנה, אמרתי, נכתב שנה-שנה על-ידי אחד הילדים שלנו, על-הרוב בידי אחד הבנים, מחזה לבית-ההצגות, ולערב-אוגוסט האחרון דווקא, מפליא הוא מה-מאד טובים תמיד המחזות האלה, מה-טובה כתיבתם והצגתם. עוד מצויים במכתבתה של אחותי הקשישה כשלושה תריס-רים; הקדומים ביותר מן המצויים הם משל סבי-סבתי, אחד מהם עדיין זכור לי מן הקריאה, "הנץ" שמו. כל המחזות האלה, שלאחר שנלמדו באופן יסודי הוצגו רק פעם יחידה, בבית-ההצגות, הם אוצר בלום ללומדי תיטראות ולחוקריה, לכל שחקן בעל-רמה. אני עצמי, אמרתי, יש לי חשק לעשותם פעם מוקד לחיבור, אולי בשם "מחזות-הקיץ שלנו". כל המחזות האלה, קומדיות כטראגדיות כמחזורים, נתחברו בכל פעם ביום אחד, בלילה אחד, אני עצמי חיברתי כזה כבר בגיל אחת-עשרה, "בחשפת בית-ההצגות", אמרתי. האיטלקיות שבנו היתה לנו השראה לעיסוק במשחק, אמרתי, ושמחתי על-ידי-כך למצוא באיטלקי, שעד לרגע הזה הרי היה גם כלפי מאופק אף עד להכאיב לפעמים. בן-שיחה חביב, מקשיב ואפילו בעל-דברים. הוא אמר עכשיו שגם משפחתו שיחקה בכל שנה בביתו שפירנצה תיאטרון, "תמיד מאחרי מסיכות", אמר, "ותמיד בחורף", ומעולם לא חיבור עצמי, אלא, משונה בארץ-המח-

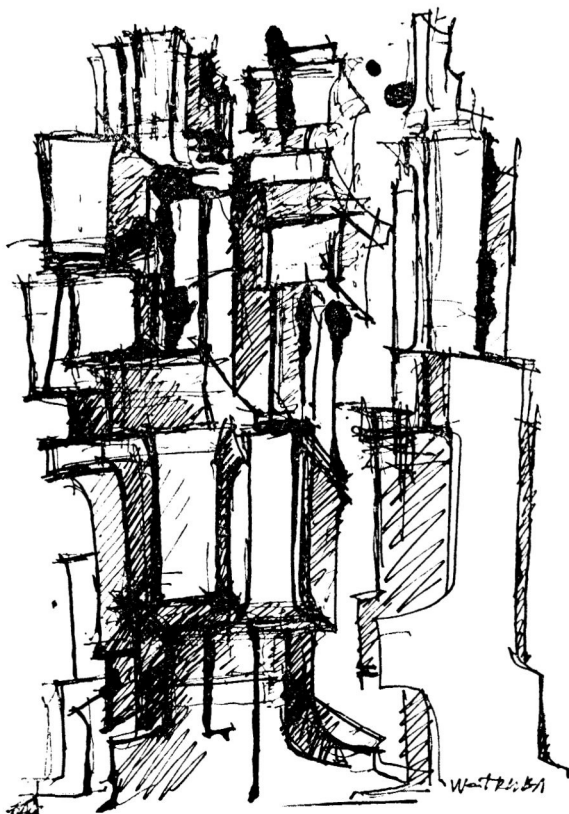
זות, רק מחזות ממקור אנגלי או צרפתי, "שקספיר, מולייר..." אצלם היו תמיד משתתפים גם המבוגרים. אם בית-ההצגות, שאל נבנה רק למטרה יחידה זו, להציג בו. "להצגות ולשעשועים", אמרתי. את המלה "שעשועים" לא הבין. ואני ניסיתי להסביר לו אותה, בהצלחה, כפי שנדמה לי. הוא דיבר, צריך אני לומר זאת, בכל פעם גרמנית טובה כל-כך עד שבראשית היפרותי אותו הייתי נבוך. האוויר, שחדר עכשיו אל הצריף, היה חריף בשל קירבתו של פלג-המים, שאחרי הגשמים העזים האחרונים התמיד להשמיע בקול את שיכשוכו והירבה להשתפך ולעלות על גדותיו, בשולי היער. עדיין לא גמרתי להראות לאיטלקי את כל התלבשות, אך עכשיו חשבתי שמא משתעמם האיטלקי עמי, כי מה ענין לו, שלא היה לו כלום פה, לו האיטלקי מפירנצה, שבא רק ליומיים לקבורתו של אבינו. בתלבשות, בכלי-הנגינה, מה לו ולכל אלה? הצעתי לו להיכנס לבית, כי שם, אם גם רעש בו, על-כל-פנים חמים הוא, שמא גם רוצה הוא משקה חם, "תמד חם", אמרתי, ששתה האיטלקי בשעת-מנחה-מוקדמת בעונג רב, כפי שיכולתי להיווכח. אך האיטלקי ביקש לראות את כל התלבשות. הסברתי לו, על-פי הזכרון, את כל התפקידים שבקשר אליהן, גם מי שיחק בכל אחד מהם, שיכול היה לשחק בכל אחד מהם. בכך חלפה כמעט שעה. התלבשות שלמחזה החדש אינן בין אלו, אמרתי, הן נשארו מונחות, מכיון שלא הושלמו, בחדרה של אחותי הצעירה, על הרצפה בחדרה. גם כלי-הנגינה כנראה מצאו חן בעיניו. פעם, אמר, נמלט עם אמו, בפאדואה, שבה למד, מבית-אופירה בווער, ומחמת ההלם מתה אמו, ארבעה שבועות לאחר-מכך, בבית-חולים פלורנטיני. מאז לא דרכו רגליו בבנין של תיאטרון. אך לבית-ההצגות שלנו בכל-זאת נכנס. החרשנו, ואחר-כך אמר: "אנו אף פעם לא מתכתבים". שמת לי לב מה-מהורהר היה באמרו את הדברים, ואותה שעה הצטערתי שאיני שומע מלה איטלקית; אבי צדק באמירתו ששפות אי-אפשר כלל לדעת יותר מדי. עלוב הייתי בעיני. ומה-היטיב האיטלקי לדבר גרמנית! אמרתי, מה-מאושר אני להיות עמו כאן בחוץ. כלום לא הביכו או אפילו שיעממו כל אותו עיסוק, כל הזמן הזה, בצריף-המחסן, כל אותה הצגה שלי עם התלבשות ועם הכלים? בשבילי היה כל זה, אמרתי מתנצל, הסחת-דעת רצויה מזוועת האסון, "ובכלל ממני עצמי", אמרתי. "גם יש לי", אמרתי, "תירוץ לא להיות בבית, ששם הם מחפשים אותי ודאי בכל מקום"; הם אינם משערים שאני בבוסתן. הם חשים בהיעדרנו. "מאורח", אמרתי, "איני יכול למנוע את הסיוור, אם הוא מבקש". האיטלקי שאל אותי באותו רגע בו נכנסנו אל היער אם ידועה לי הספרות האיטלקית. שאלתו זו של איש-עסקים הפתיעה אותי, אך האמת היא ששוב ושוב יכולתי לקבוע שדווקא סוחרים שואלים שאלות כאלו. עניתי שלא. אבל, אמרתי, כבר בגיל שלש-עשרה קראתי את הסוגיות של מיכאל-אנג'לו ואת השירים של פטרארקה. מן הספרות החדשה יותר איני מכיר אלא את פאזינזה, אונגארטי ולאמפידוזה, חוץ מפתבים פוליטיים איטלקיים, שבשביל עבודתי אני נאלץ פעם-בפעם להיזקק להם. הזכרתי את השם סיראטי, אך האיטלקי לא שמע אותו מעולם. גם עם קאמפאנילה לא הצלחתי, גם מאסיני הליברל וכן מודיליאני האופורטוניסט עוררו אצל האיטלקי רק נענוע-יראש. עכשיו שאל אם

אוהב אני לנסוע ואם אני מרבה לנסוע. אמרתי הן. מה מספר שנותי. "עדיין סטור דנט?" שאל. אמרתי לא. הקושי שוודאי היה הדבר גורם לי הניע אותי שלא להוסיף ולספר עוד לאיטלקי אף על מה שנוגע בהחלט רק לפרטים האישיים שלי. הוא אמר— בהסיטו ענף־אורן מפניו ובהיעצרו לרגע, ואני אז הסתובבתי, כנראה ללא כל טעם— שהוא עצמו קשה לו לפתוח בשיחה עם האנשים שבפית, מנחמי־האבלים, "עם אנשי־ הבית אפילו", כפי שהתבטא דרך־חירות, לגבי רבים מהם ("כולם רק זרים"), אמר, אין הוא יודע אפילו את שמותיהם, אף שהוא הרי קרוב־משפחה לכולם, ובבואו מיד הוצג לפני כולם. עכשיו חש הוא עצמו שייך אלי, אמר, "זה שאומר לך את מלות־ החיבה הראשונות, לו אתה שייך בחברה זרה". אני הוא האיש הזה, "צעיר־לימים, מסתורין ממש". לאחר שכל אותו זמן לא מצאתי לנכון לשאול לגילו, אמר הוא, שעכשיו הלך לפני, פתאום, שהוא בן ארבעים־ושמונה. עכשיו נראה לי צעיר עוד יותר מכפי שנראה עוד אותו בוקר. שאני מתהלך "תחת האסון" "חפשי" כלי־כך, שלא כאחרים, מוצא חן בעיניו. דבר זה פעל את פעולתו גם עליו. מן הבית שמענו עכשיו שנינו את אחייתי מתוכחות ברגש, מלים בודדות ואף משפטים שלמים אפשר היה, ודאי מחמת זרימת־האוויר הנוחה לכך, לשמוע יפה עד ליער פנימה. ויפוחן של השתים הגיע מן המטבח שאליו פרשו, כנראה כדי שתוכלנה לדון באין מפריע באחת הנחיצויות הפטלות שלזון. גם האיטלקי נהנה לקלוט את חילופי־הדברים של האחיות. במרכז השיחה, בקולגיותה הגוברת־והולכת—שהתנהלה, כפי שנתברר לי, וכפי שתפס גם האיטלקי, מול חלונות פתוחים, מן־הסתם משום שהאחיות סבורות היו שבשעה כזו ובקור כזה אין שום אדם מצוי בבוסתן כל־שפן ביער—נשמעו שוב ושוב המלים "תחילה" ו"מאחור". הסיבות את דעתו של האיטלקי שהמדובר הוא במסע־הלוויה, ומי צריך ללכת בו אחרי מי. אחת עוד שילחה מהר אל עבר האחרת את המלה "בישוף", ושקט השתרר. רק עכשיו חשתי מה־נוראים היו קולותיהן. ממקום מְעֵר־היער אפשר היה לראות את בית־ההצגות. הירהרתי שבדיוק בשעה זו אמורים היו הילדים להציג את המחזה. המון־עם כמו של עכשיו, אלא רק מן הסביבה הקרובה ביותר, במצב־רוח אחר, בבגדים אחרים, שונים משל עכשיו, פחות קרובי־ משפחה יותר שכנים וידידים, היו אז מכונסים עכשיו בבית ובבוסתן ולפני בית־ ההצגות. הירהרתי בהבדל שבין "אורחי־הצגה" ובין "מנחמי־אבלים", שעה שכבר עמדתי על קברי־האחים. לאיטלקי לא היה מושג על כך. מסופק הייתי אם עלי לומר לו שהוא ואני עומדים על שני תריסרי גוויות טמונות. "כאן בְּמֵעַר הזה", אמרתי, עוד ברגע האחרון כבשתי את עצמי. "היינו כילדים מרבים לשחק תופסת", ואני הסברתי לו את משחק־תופסת שלנו. הוא אמר שילדי פירנצה משחקים אותו משחק־ תופסת. אפילו באפולונית יכולתי לראות את מיתאר קברי־האחים, את "הגלאי הבהיר" בעשב. למעלה מעשר שנים, כמדומה, לא הייתי בְּמֵעַר, ועכשיו זו כבר הפעם הרבי־ עית תוך שלושה ימים; גם עם האיטלקי. אמרתי, ומהר בלעתי את הנורא־עוד־יותר: "אבי ביקש להיות מושם בארון בבית־ההצגות". גם אביו שלו הושם, כצוואתו, בארון בבית־ההצגות. ואחר־כך: "הוא כינה אותו פעמים רבות 'בית־המטבחים'". זו פעם

רביעית תוך שלושה ימים, הירהרתי. וכדי בכל־זאת—וזה נראה לי חשוב מכמה וכמה טעמים—להסביר גם לאיטלקי את ענין קבר־האחים, מיהרתי להתרחק; עשינו, ואני בראש, דרך־עקיפים, מעל לגשר. האיטלקי השתומם, כשאמרתי, ברגע שהיינו על הגשר: "יש כאן קבר־אחים, והמקום הוא מחשוף־היער, שעתה־זה הסתלקנו ממנו. במער קבורים שני תריסרים פולנים. הושלכו לבור", אמרתי. במשפטים קצרים סיפרתי, כמו לכל אחד מקודמיו, סיפרתי לאיטלקי את הסיפור בשם אבי, שבמחשוף טמונים שני תריסרי פולנים, "חיילים פשוטים", אמרתי, "שני קצינים". עוד יכול אני, אף שבתום המלחמה הייתי רק בן שתיים־עשרה שנה, לזכור את הפולנים, "הם היו משופנים בבית־ההצגות, הם המתינו בבית־ההצגות לסיום המלחמה, הם ביקשו מפלט בבית־ההצגות". מסיפורי אבי ידעתי ששבועיים לפני גמר המלחמה נורו פת־אום בלילה בידי גרמנים, שבאו מן היער. הגויות, סופר, היו מוטלות ארבעה־עשר יום בבית־ההצגות והפיצו "סרחון איום", על אנשי־הבית נאסר להיכנס לבית־ההצגות. על אבי, סופר, אימו הגרמנים שיירו בו, גם על כל האחרים, שביקשו להרציא את הגויות מבית־ההצגות ולקברן. "נערים", אמרתי, "בני חמש־עשרה, שש־עשרה". את הסיפור כבר סיפרתי הפעם שלש פעמים מאז בואי. "בעליל ראה את הירוים רק אבי". האיטלקי הביט אל בית־ההצגות ואמר: "בית־המטבחיים". אני אמרתי שביום הרצח שמעתי את זעקות הפולנים מבית־ההצגות עד חדרי. שנים שמעתי בקירבת בית־ההצגות ובכל מקום בעולם, בלילות, את הזעקה הזאת. נגד זעקה זו, שבכל פעם היא מתגברת אוטומטית כשאני קרב אל בית־ההצגות, נאבק אני זה שתי עשרות־שנים. עד היום הזה. "כל ימי־חי", אמרתי, "האמנתי תמיד, לא אוכל עוד להשתחרר מקול זעקתם של הפולנים שהועמדו אל הקיר". האיטלקי פנה לאחוריו. "בין הנרצחים, אומרים, היה אחד פוטוצקי", אמרתי. האיטלקי האזין לסיפורי מחריש. זמן רב, אמרתי, ידע רק אבי את דבר קבר־האחים, ואף אחד לא מלבדו; והיכבר זה־כבר ניתנה הודעה על כך לרשות הנוגעת־בדבר, אך עד היום עדיין לא התעניין איש בקבר־האחים, ב"קבר־הפולנים", ככינויו בפי אחיותי. "אנו גם לא הולכים אף פעם אל המער", אמרתי, "אתך, מוזר, הלכתי למחשוף. גם עם פרייטשטר. ההונגרי". "תועבה", אמר האיטלקי, ושאל אותי אם הביטוי הזה הולם. הנהנתי. "הפולנים", אמרתי, "נכנסו לבית־ההצגות כמו למלכודת". ועכשיו שוב בנוגע לאבי, אמר האיטלקי "ירוי", והביט אל בית־ההצגות. שוב הירהרתי: כלום מוטל מתאבד וכדור בראשו בבית־ההצגות? "פנים כה מושחתים, זוועה", אמר האיטלקי. כדי להסיח את הדעת, שאלתי שוב למצב הפוליטי באיטליה. "הפוליטי", אמר, "מעניין אותי למעשה רק במידה שזה מועיל לעסקים שלי; אפשר שגילוי־הלב מפתיע". בכך סיים שיחה שלא נעמה לו, כפי שנסתבר לי. "ברומא", אמר, כמי שמבקש לפשט את הדברים, "יושבים תמיד האנשים הלא־נכונים. בכל מדינה תמיד יושבים, בכל בירה, בכל בית־נבחרים וממשלה, האנשים הלא־נכונים". ברגע זה הירהרתי בתנועת חסידי־הפרטה שבאנגליה, ובצימרוואלד, שהעסיקו אותי ללא הרף, אף שהדחקתי אותם תכופות בכוח. והנה עכשיו שוב חבורת־ספארטקוס, ומשטר־

המועצות, רוזה לוקסמבורג וקלארה צטקין. משך השעתיים שכחתי כל מה שגרם לי, משך חדשים, כאבראש גדול, שכחתי את כל עבודתי. רק עוד פעם יחידה נמלטתי מהירהורי, כשהאיטלקי, שכבר לאחר שעה קלה הזמינני אליו לפירנצה, אמר לאחר שעברנו את הגשר: "האפלה, השוררת כאן...", ולא יסף. אין, אמר, שום אמצעי "להימלט מעצמו". מה, ברגע זה, כוונתו, לא ידעתי, עומדים היינו בשעה זו מול החלון, בדיוק נוכח הנפטר. רק פעם אחת, אמר האיטלקי, בהביטו בשני הנרות הענקיים, שהביאה עמה אמי מביקור בשארטר שבצפון-צרפת, ראה את אבי, "ברומא", אמר, "הולכתי אותו אל הגנים בוותיקן".

(א.ב.)

9. ווטרהבה : שתי דמויות